

HANS-JOACHIM SCHULZ, *Die byzantinische Liturgie. Glaubenszeugnis und Symbolgestalt*, Sophia Bd 5, Trier 1980², s. 91+241.

Nowa faza dialogu katolicko-prawosławnego pilnie domaga się bardziej zaawansowanego spotkania zachodniej części chrześcijaństwa z teologią i pobożnością prawosławia. Obie te wartości zawarte są wyraźnie w najbardziej reprezentatywnej dla Kościoła Wschodniego liturgii rytu bizantyjskiego, której treść dogmatyczna a także jej fascynująca intensywność symboliczna, pozwala zrozumieć ofiarę eucharystyczną (liturgie) jako żywe i centralne doświadczenie zbawcze.

Prezentowana książka H. J. Schulza, wydana w źródłowej serii Sophia t. 5 zaspokaja w znacznej mierze wzmiankowaną we wstępie potrzebę poznawczą. Rozprawa zawiera dorobek naukowy (habilitacyjny), znanego na obszarze języka niemieckiego, specjalisty w zakresie liturgii Kościoła Wschodniego. Aktualnie Autor zaangażowany jest na stanowisku profesora zwyczajnego na Fakultecie Teologicznym uniwersytetu w Würzburgu w dziedzinie teologii i historii chrześcijaństwa wschodniego.

Schulz stawia sobie za cel zbadanie drogi historycznego rozwoju liturgii bizantyjskiej (eucharystycznej) począwszy od wczesnych form liturgicznych z III i IV wieku, poprzez intensywny rozkwit symboliki liturgicznej i rytów w okresie Justyniana i Ikonoklazmu aż do ostatniego renesansu bizantyjskiej kultury i nowych form liturgicznych za dynastii Komnenów i Paleologów (XIV w.) włącznie (s. 1—241). Ze względu na tak obszerny zakres czasowy rozprawa Schulza pretendować może do pracy pionierskiej. Oryginalność dzieła podkreśla obrona przez Autora swoista metoda przedstawiania dziejów liturgii bizantyjskiej. Schulz rejestrując rozwój poszczególnych form liturgicznych wyakcentowuje w ramach poszczególnych epok bizantyjskich wzajemne związki pomiędzy kształtowaniem się form liturgicznych a ekspresją sztuki kościelnej oraz bogactwem interpretacji dogmatycznej i symbolicznej zawartej w komentarzach liturgicznych.

Pierwsze wydanie owego standardowego dzieła z 1964 r. zostało ubogacone w obecnej wersji o sześć nowych rozdziałów (1—91). Według założeń Autora mają one pomóc czytelnikowi w uchwyteniu zasadniczych struktur liturgii bizantyjskiej, a ponadto wydobywają wyraźniej te aspekty, które stoją w bliskim powiązaniu problemowym z posoborową reformą liturgiczną oraz z zachodnią odnową świadomości kościelnej.

Znamienny jest podtytuł książki, za pomocą którego Autor zamierzał określić jej przedmiot formalny, decydujący o właściwym *novum* i znaczeniu prezentowanej treści. Mówi on o funkcji świadectwa wiary oraz o funkcji form symbolicznych tej liturgii.

Pracę habilitacyjną H.-J. Schulza cechuje — jak większość tego rodzaju rozpraw — wielka erudycja, a jej dowodem są liczne przypisy bibliograficzne i wyjaśniające oraz starannie dobrana i zestawiona baza źródłowa, zawierająca 298 pozycji. Autor umie połączyć wnikliwą analizę z syntezą. Dzięki temu czytelnik nie gubi się w rozległym materiale. Dodatkową orientację w materiale ułatwia potrójny szczegółowy indeks: teologiczno-systematyczny, liturgiczny oraz ikonograficzny.

Książka ta należy niewątpliwie do jednych z najpoważniejszych studiów, jakie ukazały się na temat liturgii bizantyjskiej. I jeżeli nawet nie

doczeka się tłumaczeń na język polski, to niech przynajmniej inspirowane przez przedmiot. Bogate tworzywo, które zawiera, może dostarczyć cennej pomocy dla trwającej ciągle odnowy liturgicznej, prowadzonej w duchu ekumenicznej, niepodzielonej Tradycji chrześcijańskiej.

Lublin

KS. LEONARD GÓRKA SVD

KLAUS M. BECKER — GERMAN ROVIRA, *Aus den Menschen genommen. Berufung und geistliches Leben des Priesters*, Verlag Wort und Werk, St. Augustin 1978, s. 106.

Jako drugi tom nowej serii wydawniczej *Sinn und Sendung* wydawanej przez oficynę *Wort und Werk* w St. Augustin ukazała się ostatnio praca zbiorowa K. M. Becker i G. Rovira, pt. *Aus den Menschen genommen*. Podtytuł precyzuje jaśniej zawartość książki; *Berufung und geistliches Leben des Priesters*. Książka ta przedstawia interesujące połączenie elementów ascetyczno-pastoralnych i ściśle teologicznych, odnoszących się do życia duchowego jak i pastoralnej posługi kapłanów. Po krótkim wstępie, K. M. Becker udostępnia pod tytułem *Aus den Menschen genommen* tekst kazania prymicyjnego wygłoszonego w Kolonii (s. 11—22). Pojęty przez autora temat został przedstawiony w formie bardzo komunikatywnej a jednocześnie praktycznej.

Autorem kolejnych dwu artykułów jest G. Rovira. W pierwszym rozważa on problematykę powołania kapłańskiego w płaszczyźnie zadań spełnianych przez kapłaństwo hierarchiczne (s. 23—35). Podniesiony najpierw prorocki charakter kapłaństwa, a następnie posłannictwo związane z tym urzędem stanowią inną rzeczywistość niż potocznie oznaczają te określenia. Kapłaństwo zdaniem autora należy generalnie rozumieć i określać jako powołanie. Określenie to dość wyraźnie określa teologiczną a zwłaszcza pastoralną misję kapłana.

Kolejny artykuł tego samego autora poświęcony jest zagadnieniu celibatu kapłańskiego (s. 36—49). Rzeczywistość ta, zdaniem autora, jest integralnie związana z kapłaństwem sakramentalnym w Kościele rzymskim. Po niesiony tu został szczególnie czynnik ofiary. Wydaje się, że jest to pewne zubożenie całości obrazu rzeczywistości celibatu. Zostaje w pewnym sensie zatracony dynamizm tego dzieła oraz jego zbawczo-eschatyczny wymiar. Nawiązanie do biblijnych elementów teologicznej nauki Kościoła wyrażonej zwłaszcza poprzez *Magisterium Ecclesiae* w pewnym stopniu pomniejsza rodzące się pytania i wątpliwości odnośnie do ukazanego obrazu celibatu.

K. M. Becker jest autorem kolejnego artykułu poświęconego problematyce duchowości kapłańskiej (s. 50—73). Autor akcentuje bardzo wyraźnie chrystocentryczny charakter duchowości kapłańskiej, zwracając uwagę, iż Chrystus jest właściwym obrazem i realizmem kapłaństwa także na odcinku duchowości. Sam Chrystus był doskonałym przykładem medytacji, która stanowi istotny przejaw duchowości kapłańskiej.

Kolejne rozważanie tego samego autora dotyka zagadnienia relacji, jaka zachodzi między modlitwą kapłańską a rzeczywistością świata, pojętą w bardzo szerokim sensie. (s. 74—106). Relacja tych dwu rzeczywistości realizowana jest poprzez konkretne życie kapłańskie. Mając na uwadze całość zbawczego posłannictwa Kościoła, niemożliwe jest oddzielenie, czy zarzucenie jednego z tych czynników. Autor podkreśla, że zwłaszcza wspólnie w tej płaszczyźnie rodzi się bardzo wiele trudności, i to nie tylko ściśle „technicznych”. Rozumienie modlitwy nie tylko jako nadbudowy życia kapłańskiego, lecz jako istotnego czynnika egzystencjalnego nadaje jej